

การอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพในป่าดอนปู่ตาแบบชุมชนมีส่วนร่วม

The community participatory conservation of biodiversity in the Sacred Forest (Don Pu Ta)

สมบัติ อัมระภา^{1*}

Sombat Appamaraka^{1*}

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาการมีส่วนร่วม ความพึงพอใจ และความรู้ของชุมชนในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพในป่าดอนปู่ตาบ้านโนนสำราญ ตำบลบ้านหวาย อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม ประชากรเป็นชาวบ้านบ้านโนนสำราญ จำนวน 231 คน และกลุ่มตัวอย่างเป็นชาวบ้านบ้านโนนสำราญ จำนวน 45 คนได้มาจากการสุ่มครีเอเข้าร่วมโครงการ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้แก่ คู่มือฝึกอบรมการอนุรักษ์ป่าดอนปู่ตา แบบสอบถามการมีส่วนร่วม แบบสอบถามความพึงพอใจ และแบบวัดความรู้ในการอนุรักษ์ป่า สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติทดสอบ t-test ผลการศึกษาพบว่า ชาวบ้านมีส่วนร่วมและมีความพึงพอใจในการเข้าร่วมโครงการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพในดอนปู่ตาโดยรวมและเป็นรายข้ออยู่ในระดับมาก และมีความรู้ก่อนเข้าร่วมโครงการอยู่ในระดับดีและหลังเข้าร่วมโครงการชาวบ้านมีความรู้ในระดับดีมาก เมื่อเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยก่อนและหลังเข้าร่วมโครงการ พบว่าชาวบ้านมีคะแนนเฉลี่ยความรู้หลังการเข้าร่วมสูงกว่าก่อนเข้าร่วม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05

คำสำคัญ: การอนุรักษ์, ความหลากหลายทางชีวภาพ, ป่าดอนปู่ตา

Abstract

The purposes of this research were to study the community participation, satisfaction and knowledge in conservation of biodiversity in the sacred forest (Don Pu Ta) at Ban Nonsamran, Ban Wai Sub-district, Wapi Pathum District, Maha Sarakham Province. The population were 231 villagers, Ban Nonsamran and samples were 45 villagers, selected by the use of voluntary attended in the training project. The research instruments included 1) training manual the conservation and restoration of biodiversity in forest 2) participation questionnaire 3) satisfaction questionnaire and 4) the learning knowledge test. The data were analyzed by a percentage, a mean, a standard deviation and the t-test. The results of this research revealed that 1) The villagers' level were satisfied and participated in activities to conserve and restore of biodiversity in the sacred forest with the high level agreement as a whole and each item. 2) The knowledge before participation with the good level and after knowledge with the very good level, compared the average scores before and after the participation found that villagers had an average score of knowledge after than before were found to be significance ($p < .05$)

Keywords: conservation, biodiversity, sacred forest

¹ อาจารย์, สถาบันวิจัยวลัยรุกขเวช มหาวิทยาลัยมหาสารคาม อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม 44150

¹ Lecturer, Walai Rukhavej Botanical Research Institute, Mahasarakham University, Khantharawichai District, Maha Sarakham 44150, Thailand.

* Corresponding author; Sombat Appamaraka, Walai Rukhavej Botanical Research Institute, Mahasarakham University, Khantharawichai District, Maha Sarakham 44150, Thailand, E-mail: sombat_amp@yahoo.co.th

บทนำ

ปัจจุบันปัญหาการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนับวันจะทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ หลายประเทศทั่วโลกมุ่งใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ในเชิงของวัตถุและการบริการเป็นหลัก โดยมองข้ามบทบาททางอ้อมของทรัพยากรเหล่านี้ซึ่งหากสังคมมนุษย์เข้าไปรบกวนและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติมากเกินไปโดยปราศจากการบริหารจัดการที่ดี จะส่งผลกระทบต่อชนิดและปริมาณของความหลากหลายทางชีวภาพของโลกทั้งระบบ

สำหรับประเทศไทยการสูญเสียฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเกิดจากความผิดพลาดของนโยบายภาครัฐในอดีตที่เน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของประเทศให้เจริญเท่าทันเทคโนโลยีสมัยใหม่ และกระแสรูปแบบการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจโดยส่งเสริมรายได้ภาคอุตสาหกรรมและเกษตรกรรมเป็นหลัก ทำให้มีการบุกรุกแผ้วถางทำลายและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างไร้ขีดจำกัดทั้งทรัพยากรดิน ป่าไม้ แหล่งน้ำ และแร่ธาตุ นำไปสู่การสูญเสียความสัมพันธในระบอบนิเวศและหลายๆ พื้นที่ของประเทศตกอยู่ในภาวะวิกฤตทางสิ่งแวดล้อม

ป่าดอนปู่ตาเป็นพื้นที่อนุรักษ์และเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญในชุมชนชนบทอีสาน เป็นบ่อเกิดของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันอย่างเกื้อกูล คนพึ่งป่า ป่าพึ่งคน คนพึ่งวัฒนธรรมและความเชื่อ (บุญยงค์ เกศเทศ, 2542) ในอดีตป่าดอนปู่ตาบ้านโนนสำราญ ตำบลบ้านหวาย อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดมหาสารคาม มีพื้นที่ 200 ไร่ เป็นป่าวัฒนธรรมที่มีความอุดมสมบูรณ์ และมีความหลากหลายทางชีวภาพสูง ประกอบด้วยพรรณไม้ กล้วยไม้ป่า สัตว์ท้องถิ่น เห็ด และพืชพรรณสมุนไพรนานาชนิดที่ชาวบ้านในพื้นที่ได้นำมาใช้ประโยชน์ในการดูแลสุขภาพตามภูมิปัญญาท้องถิ่น นอกจากนี้ป่าดอนปู่ตายังมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตขั้นพื้นฐานของคนในชุมชน เป็นทั้งแหล่งอาหาร ยารักษาโรคที่อยู่อาศัย เป็นสีย้อมผ้า สำหรับเครื่องแต่งกาย เป็นเครื่องมือทางการเกษตร วัสดุในการจับหรือดักสัตว์ และเป็นเครื่องมือในครัวเรือน เป็นต้น ปัจจุบันป่าดอนปู่ตาบ้านโนนสำราญถูกบุกรุกแผ้วถางจากคนในชุมชนและองค์กรในพื้นที่เพื่อนำพื้นที่ป่ามาก่อสร้างศาลาวัด กุฏิ สร้างเมรุ และโรงสีข้าว ทำให้เหลือพื้นที่เพียง 25 ไร่ เท่านั้น นอกจากนี้ทรัพยากรในป่าดอนปู่ตาบางส่วนถูกชุมชนภายนอกลักลอบเข้ามาใช้ประโยชน์และนำออกจากป่าเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะพืชสมุนไพรที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจและมีสรรพคุณในการรักษาโรค เช่น ปลาไหลเผือก พญาบาท ช้างเท้า บอระเพ็ด และกล้วยไม้ป่า เป็นต้น ทำให้ความหลากหลายทางชีวภาพในป่าดอนปู่ตาลดน้อยลง เกิดปัญหาเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ ปรากฏการณ์ต่างๆ เหล่านี้ ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากคนในชุมชนขาดการมีส่วนร่วม ในการอนุรักษ์ไม่สนใจและไม่เห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ป่า นอกจากนี้ชาวบ้านยังขาดความรู้ความเข้าใจในการที่จะบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้คงอยู่ ดังนั้น

การอบรมให้ความรู้กับชาวบ้านเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าดอนปู่ตาควบคู่ไปกับการจัดกิจกรรมต่างๆ ในป่าดอนปู่ตาเพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วม จึงเป็นสิ่งจำเป็นและมีความสำคัญยิ่ง เพื่อให้ชาวบ้านได้นำความรู้ที่ได้ไปใช้ประโยชน์ในการอนุรักษ์ และการฟื้นฟูป่าดอนปู่ตาอย่างเป็นระบบ นอกจากนี้การจัดกิจกรรมต่างๆ จำเป็นต้องมีการประเมินความพึงพอใจของชาวบ้านที่เข้าร่วมโครงการ ซึ่งจะเป็นตัวชี้วัดถึงความสำเร็จของโครงการและหาแนวทางร่วมกันในการพัฒนาป่าแห่งนี้ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชนต่อไปในอนาคต

จากเหตุผลดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์และฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพในป่าดอนปู่ตาโดยการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านในชุมชนและโรงเรียนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมตัดสินใจ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในการอนุรักษ์และดูแลฐานทรัพยากรธรรมชาติให้คงอยู่คู่กับชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีต่อโครงการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพในป่าดอนปู่ตา
2. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของชุมชนที่มีต่อโครงการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพในป่าดอนปู่ตา
3. เพื่อเปรียบเทียบความรู้ก่อนและหลังการเข้าร่วมโครงการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพในป่าดอนปู่ตา

วิธีการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจและแบบกึ่งทดลอง (Quasi Experimental Research) โดยผู้วิจัยใช้แผนการทดลองแบบกลุ่มเดียวทดสอบก่อนและหลังการอบรม (One Group Pretest-Posttest Design) ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ: 2538)

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ชาวบ้านบ้านโนนสำราญ ตำบลบ้านหวาย อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 231 คน

กลุ่มตัวอย่างใช้ในการวิจัย ได้แก่ ชาวบ้านบ้านโนนสำราญ ตำบลบ้านหวาย อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 45 คน ได้มาจากการสุ่มใจเข้าร่วมโครงการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพในป่าดอนปู่ตา ระหว่างวันที่ 16-17 กันยายน 2558

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ เป็นแบบสอบถามชนิดตอบเอง ประกอบด้วย 4 ส่วนดังนี้

ส่วนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลทั่วไป ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา และอาชีพ

ส่วนที่ 2 แบบสอบถามการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ป่าดอนปู่ตา จำนวน 10 ข้อ เป็นคำถามชนิดให้เลือกตอบ โดยเป็นมาตราประมาณค่า (rating scale) 5 ระดับ ตามแนวของ likert scale คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด มีค่าเท่ากับ 5, 4, 3, 2 และ 1 ตามลำดับ

ส่วนที่ 3 แบบสอบถามความพึงพอใจในการเข้าร่วมโครงการการอนุรักษ์ป่าความหลากหลายทางชีวภาพในป่าดอนปู่ตา จำนวน 10 ข้อ เป็นคำถามชนิดให้เลือกตอบ โดยเป็นมาตราประมาณค่า (rating scale) 5 ระดับ ตามแนวของ likert scale คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด มีค่าเท่ากับ 5, 4, 3, 2 และ 1 ตามลำดับ

ส่วนที่ 4 แบบวัดความรู้ในการอนุรักษ์ป่าดอนปู่ตา จำนวน 20 ข้อ เป็นแบบทดสอบชนิดเลือกตอบแบบ 2 ตัวเลือก คือ ใช่หรือไม่ใช่ (เกณฑ์การประเมินรูปrikส์: 2556) ตอบถูกได้ 1 คะแนน ตอบผิดได้ 0 คะแนน มีความเชื่อมั่นโดยใช้สูตร KR-20 เท่ากับ 0.83

แบบสอบถามทั้ง 4 ฉบับ ผ่านการพิจารณาจากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน และทดสอบความเที่ยงตรง (Reliability) ของแบบสอบถามการมีส่วนร่วมได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา เท่ากับ 0.86 และความพึงพอใจในการเข้าร่วมโครงการ เท่ากับ 0.88

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้จัดทำโครงการการฝึกอบรมให้ความรู้เรื่องการอนุรักษ์และฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพในป่าดอนปู่ตา โดยแจกแบบวัดความรู้ก่อนการอบรมให้กับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 45 คนในที่ประชุมวันที่ 16 มีนาคม 2558 จำนวน 45 ชุดๆ ละ 20 ข้อ ใช้เวลาทำ 20 นาที จากนั้นทำการอบรมให้ความรู้ด้านวิชาการ การสนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อค้นหาปัญหาและสาเหตุที่ต้องอนุรักษ์ป่าดอนปู่ตา การสำรวจข้อมูลภาคสนามโดยจัดกิจกรรมให้ผู้เข้าร่วมได้สำรวจความหลากหลายทางชีวภาพในป่าดอนปู่ตา การจัดทำเส้นทางเดินป่าศึกษาธรรมชาติและจัดทำป้ายชื่อพรรณไม้มาติดตามต้นไม้ การนำพืชสมุนไพรมาปลูกเสริมและร่วมกันกำจัดขยะในป่าดอนปู่ตา และเมื่อสิ้นสุดการอบรม ในวันที่ 17 กันยายน 2558 ผู้วิจัยแจกแบบวัดความรู้ชุดเดิมให้กลุ่มตัวอย่างทำการทดสอบหลังฝึกอบรม จากนั้นแจกแบบสอบถามการมีส่วนร่วม จำนวน 10 ข้อ และแบบสอบถามความพึงพอใจในการเข้าร่วมโครงการ จำนวน 10 ข้อ ให้กับกลุ่มตัวอย่างเพื่อทำการเก็บรวบรวมข้อมูลและนำไปวิเคราะห์ผลต่อไป

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้รับแบบสอบถาม ทั้ง 4 ส่วนครบทั้ง 45 ชุด คิดเป็นร้อยละ 100.00 และได้ทำการตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถามที่ได้รับ และตรวจให้คะแนนแบบสอบถามการมีส่วนร่วมและแบบสอบถามความพึงพอใจตามเกณฑ์ของบุญเรียง ขจรศิลป์ (2530) ดังนี้

มากที่สุด กำหนดให้ 5 คะแนน
มาก กำหนดให้ 4 คะแนน
ปานกลาง กำหนดให้ 3 คะแนน
น้อย กำหนดให้ 2 คะแนน
น้อยที่สุด กำหนดให้ 1 คะแนน

และแปลผลจากค่าเฉลี่ยของคะแนน ดังนี้

4.51 - 5.00 หมายถึง มากที่สุด
3.51 - 4.50 หมายถึง มาก
2.51 - 3.50 หมายถึง ปานกลาง
1.51 - 2.50 หมายถึง น้อย
1.00 - 1.50 หมายถึง น้อยที่สุด

เกณฑ์คะแนนความรู้โดยนำคะแนนที่ได้ไปหาค่าเฉลี่ย และกำหนดระดับในการแปลความหมายค่าเฉลี่ยเกณฑ์การประเมินรูปrikส์ ดังนี้

คะแนน 15.50 – 20.00 อยู่ในระดับ ดีมาก
คะแนน 10.50 – 15.49 อยู่ในระดับ ดี
คะแนน 5.50 – 10.49 อยู่ในระดับ พอใช้
คะแนน 1.00 – 5.49 อยู่ในระดับ ปรับปรุง

จากนั้นนำข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์ด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS และวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) วิเคราะห์และเปรียบเทียบความรู้ก่อนและหลังการอบรม ใช้สถิติ Paired t – test

ผลการศึกษา

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า ชาวบ้านที่เข้าร่วมโครงการส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 53.33 และเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 46.66 ช่วงอายุของผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่มีอายุ 41-60 ปี คิดเป็นร้อยละ 44.44 รองลงมาคือ ช่วงอายุ 21-40 ปี คิดเป็นร้อยละ 40.00 ระดับการศึกษาของผู้เข้าร่วม ส่วนใหญ่อยู่ในระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า คิดเป็นร้อยละ 84.44 รองลงมา คือ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น คิดเป็นร้อยละ 11.11 อาชีพของผู้เข้าร่วม ส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกร คิดเป็นร้อยละ 86.66 รองลงมา คือ อาชีพค้าขาย และอาชีพรับจ้างทั่วไป คิดเป็นร้อยละ 6.66 และ 4.44 ตามลำดับ (ดังแสดงในตารางที่ 1 ภาพประกอบ 1)

ภาพประกอบ 1 ผู้เข้าร่วมโครงการ

ตารางที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้เข้าร่วมโครงการจำแนกตามเพศ อายุ การศึกษา และอาชีพ

ข้อมูลส่วนบุคคล	จำนวน (n=45)	ร้อยละ
เพศ	24	53.33
หญิง	21	46.66
ชาย	45	100.00
อายุ	18	40.00
21-40 ปี	20	44.44
41-60 ปี	7	15.55
61 ปีขึ้นไป	45	100.00
การศึกษา	38	84.44
ประถมศึกษาหรือต่ำกว่า	5	11.11
มัธยมศึกษาตอนต้น	2	4.46
มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช.	45	100.00
อาชีพ	39	86.66
เกษตรกรรวม	2	4.44
รับจ้างทั่วไป	3	6.66
ค้าขาย	1	2.22
รับราชการ	45	100.00
รวม	45	100.00

1. ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพในป่าดอนปู่ตาโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.49$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อคำถามที่ชาวบ้านมีระดับการมีส่วนร่วมมากที่สุดคือ มีการสำรวจความหลากหลายทางชีวภาพในป่าดอนปู่ตา และมีการประเมินความรู้ที่ได้จากการจัดกิจกรรมการอนุรักษ์ความหลากหลาย

ทางชีวภาพ ($\bar{X}=5.00$) รองลงมา คือ ชุมชนและโรงเรียนปลูกป่าเสริมในดอนปู่ตาเพื่อการอนุรักษ์ ($\bar{X}=4.83$) มีการจัดทำเส้นทางเดินป่าเพื่อศึกษาธรรมชาติในป่าดอนปู่ตา ($\bar{X}=4.77$) และมีการจัดการขยะและจัดภูมิทัศน์บริเวณป่าดอนปู่ตา ($\bar{X}=4.73$) ตามลำดับ (ดังแสดงในตารางที่ 2 ภาพประกอบ 2)

ภาพประกอบ 2 การมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียน

ตารางที่ 2 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพในป่าดอนปู่ตา

ข้อความ	($\bar{X}$)	(S.D.)	ระดับการมีส่วนร่วม
1. กระบวนการเรียนรู้เพื่อการค้นหาปัญหาและสาเหตุที่ต้องอนุรักษ์ป่า	4.17	0.87	มาก
2. การสำรวจความต้องการของชุมชนและวิเคราะห์สภาพป่าดอนปู่ตา	3.70	0.87	มาก
3. การประชุมวางแผนการพัฒนาร่วมกันทั้งชุมชน วัด และโรงเรียน	4.13	0.62	มาก
4. การประชุมเพื่อกำหนดทิศทางการพัฒนาป่าดอนปู่ตาเพื่ออนุรักษ์	4.00	0.78	มาก
5. การสำรวจความหลากหลายทางชีวภาพในป่าดอนปู่ตา	5.00	0.00	มากที่สุด
6. การจัดทำเส้นทางเดินป่าเพื่อศึกษาธรรมชาติในป่าดอนปู่ตา	4.77	0.43	มากที่สุด
7. การพัฒนาป่าดอนปู่ตาเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ เช่น ป้ายพันธุ์ไม้ต่างๆ	4.60	0.49	มากที่สุด
8. ชุมชนและโรงเรียนปลูกป่าเสริมในดอนปู่ตาเพื่อการอนุรักษ์	4.83	0.37	มากที่สุด
9. การจัดการขยะและจัดภูมิทัศน์บริเวณป่าดอนปู่ตา	4.73	0.45	มากที่สุด
10. การประเมินความรู้ที่ได้จากการจัดกิจกรรมการอนุรักษ์ป่า	5.00	0.00	มากที่สุด
โดยรวม	4.49	0.48	มาก

2. ชาวบ้านมีความพึงพอใจในการเข้าร่วมโครงการการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพในป่าดอนปู่ตาโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.47$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อคำถามที่ชาวบ้านมีความพึงพอใจมากที่สุดคือ มีการรณรงค์กำจัดขยะในป่าดอนปู่ตาและติดป้ายห้ามทิ้งขยะในป่า ($\bar{X}=5.00$) รองลงมา คือ มีการอนุรักษ์พืชสมุนไพรที่

หายากมาปลูกเสริมในป่าดอนปู่ตา มีเส้นทางเดินป่าเพื่อศึกษาธรรมชาติในป่าดอนปู่ตา มีพิธีกรรมไหว้ผีปู่ตาซึ่งมีความเชื่อด้านการอนุรักษ์ป่าและสิ่งแวดล้อม ($\bar{X}=4.80$) และมีการนำป้ายชื่อสมุนไพร และสรรพคุณทางยาติดตามต้นไม้ ($\bar{X}=4.67$) ตามลำดับ (ดังแสดงในตารางที่ 3)

ตารางที่ 3 ความพึงพอใจที่มีต่อโครงการการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพในป่าดอนปู่ตา

ข้อความ	($\bar{X}$)	(S.D.)	ระดับความพึงพอใจ
1. โครงการอนุรักษ์ป่าดอนปู่ตาเปิดโอกาสให้ชุมชนได้แสดงความคิดเห็น	4.47	0.57	มาก
2. มีการสำรวจพืชสมุนไพร สัตว์ท้องถิ่น และเห็ดต่างๆ ในป่าดอนปู่ตา	4.50	0.47	มาก
3. มีการอนุรักษ์พืชสมุนไพรที่หายากมาปลูกเสริมในป่าดอนปู่ตา	4.80	0.40	มากที่สุด
4. มีการนำป้ายชื่อสมุนไพร และสรรพคุณทางยาติดตามต้นไม้	4.67	0.47	มากที่สุด
5. มีเส้นทางเดินป่าเพื่อศึกษาธรรมชาติในป่าดอนปู่ตา	4.80	0.40	มากที่สุด
6. มีการรณรงค์กำจัดขยะในป่าดอนปู่ตาและติดป้ายห้ามทิ้งขยะในป่า	5.00	0.00	มากที่สุด
7. มีป้ายนิเทศข้อมูลแหล่งเรียนรู้ในป่าดอนปู่ตาเพื่อให้นักเรียนเข้ามาศึกษา	4.10	0.62	มากที่สุด
8. มีพิธีกรรมไหว้ผีปู่ตาซึ่งมีความเชื่อด้านการอนุรักษ์ป่าและสิ่งแวดล้อม	4.80	0.40	มากที่สุด
9. โครงการอนุรักษ์ป่าเป็นโครงการที่ปลูกจิตสำนึกรักษ์สิ่งแวดล้อม	4.00	0.78	มาก
10. มีกิจกรรมส่งเสริมให้นักเรียนเห็นความสำคัญของป่าในชุมชน	3.63	0.71	มาก
โดยรวม	4.47	0.48	มาก

3. ชาวบ้านมีความรู้ด้านการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพในป่าดอนปู่ตาหลังการเข้าร่วมโครงการสูงกว่า

ก่อนเข้าร่วม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .05 ($p < .05$) (ดังแสดงในตารางที่ 4)

ตารางที่ 4 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยความรู้ก่อนและหลังการเข้าร่วมโครงการการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพในป่าดอนปู่ตา

ความรู้	n	$\bar{X}$	S.D.	t	p
ก่อนเข้าร่วมโครงการ	45	11.06	1.55	-15.76	.000*
หลังเข้าร่วมโครงการ	45	16.50	1.43		

*p < .05

อภิปรายผล

การอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพในป่าดอนปู่ตา พบว่า ชาวบ้านมีส่วนร่วมในกิจกรรมโดยรวม และเป็นรายช้อยู่ในระดับมาก ซึ่งแสดงให้เห็นว่ากิจกรรมโครงการที่ลงไปสู่ชุมชนเริ่มจากการปรับกระบวนการทำงานเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน มีการค้นหาจุดอ่อนจุดแข็งและศักยภาพของชุมชนเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงให้ดีขึ้น มีการวางกรอบการทำงานร่วมกับการสร้างกิจกรรมที่เป็นรูปธรรมโดยให้ชุมชน วัด และโรงเรียนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรในป่าดอนปู่ตา เช่น การสำรวจความหลากหลายทางชีวภาพด้านพืช ทั้งพืชอาหารพืชสมุนไพร สัตว์ท้องถิ่น และเห็ดต่างๆ การจัดทำเส้นทางเดินป่าศึกษาธรรมชาติ การจัดทำป้ายรายชื่อพรรณไม้ที่พบในป่าดอนปู่ตา การนำพืชสมุนไพรหายากในท้องถิ่นปลูกคืนสู่ป่า เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้เป็นการส่งเสริมให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ฐานทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้คงอยู่คู่กับชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของอดิสร วงศ์เดช (2550) ที่ว่าการมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการที่คนส่วนใหญ่ในชุมชนมีส่วนร่วมสำคัญในกระบวนการใดๆ ที่มีผลต่อชุมชนนั้นๆ ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนต่างๆ อย่างน้อย 5 ขั้นตอน คือ ร่วมในการค้นหาและวิเคราะห์ปัญหา ร่วมในการวางแผน ร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน ร่วมในการประเมินผล และร่วมในผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น

สำหรับด้านความพึงพอใจ พบว่า ชาวบ้านมีความพึงพอใจเข้าร่วมโครงการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพในป่าดอนปู่ตาโดยรวมและเป็นรายช้อยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะข้อที่มีความพึงพอใจมากที่สุดคือมีการรณรงค์กำจัดขยะในป่าดอนปู่ตาและติดป้ายห้ามทิ้งขยะในป่า ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่ากิจกรรมต่างๆ ที่ชุมชนเข้าร่วมมีความสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง เนื่องจากป่าดอนปู่ตาเป็นป่าสาธารณะที่อยู่ใกล้ชุมชนมีถนนรอบผืนป่า ดังนั้นป่าแห่งนี้จึงเป็นที่ทิ้งขยะของคนในชุมชนและนอกชุมชนเป็นจำนวนมาก กลายเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ของเชื้อโรค ที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนโดยตรง แต่เมื่อมีโครงการนี้เกิดขึ้น ทุกคนในชุมชนเห็นด้วยมากที่สุดและมีความพึงพอใจที่จะเข้าร่วมโครงการเพื่อให้ป่าแห่งนี้ปราศจากขยะ ส่วนความพึงพอใจน้อยที่สุดคือมีกิจกรรมส่งเสริมให้นักเรียนเห็นความสำคัญของป่าในชุมชน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าเป็นครั้งแรกของโรงเรียนบ้านวังจานโนนสำราญที่ได้เข้าร่วมโครงการกับทางมหาวิทยาลัยมหาสารคาม และโรงเรียนไม่กล้าพาเด็กนักเรียนเข้ามาศึกษาในป่า เพราะมีความเชื่อว่าป่าดอนปู่ตาเป็นป่าศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน อาจไม่เหมาะสมที่จะนำนักเรียนเข้ามาเรียนรู้ในป่า จึงทำให้ความพึงพอใจอยู่ในระดับน้อยที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของบุญยงค์ เกศเทศ (2542) ที่ว่าป่าดอนปู่ตาที่พบในชนบทของภาคอีสาน เป็นปาวัฒนธรรมของชุมชนที่มีกฎระเบียบในการเข้าไปใช้ประโยชน์และภายในป่าดอนปู่ตามีการสร้างหอฟ่อปู่ไว้กราบไหว้ ซึ่งคนในชุมชนเชื่อว่าผีปู่ตาเป็นผีที่รักษาป่า คุ่มครองชุมชน และสภาพแวดล้อม

ให้ปลอดภัยหากมีการตัดไม้ทำลายป่าหรือนำทรัพยากรออกจากป่าจะทำให้บุคคลมีอันเป็นไป จึงทำให้ป่าดอนปู่ตามีความสมบูรณ์และมีความหลากหลายทางชีวภาพสูง และสอดคล้องกับงานวิจัยของอุษา กลิ่นหอม และคณะ (2539) ที่พบว่าป่าดอนปู่ตาในภาคอีสานมีพื้นที่เฉลี่ย 50 ไร่ แต่มีดัชนีความหลากหลายชนิดของพรรณพืชและสัตว์เทียบเคียงได้กับป่าทำเล (ป่าที่ใช้หาอยู่หากิน) ขนาด 1,000 ไร่ ภูมิปัญญาดอนปู่ตามีหลักการที่สำคัญ 2 ประการ ได้แก่ เป็นพื้นที่อนุรักษ์ตามธรรมเนียมของชุมชน และใช้เป็นการตรวจสอบคุณภาพสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านโดยใช้พิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ตาเป็นดัชนีชี้วัด นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดความพึงพอใจของดิเรก ฤกษ์ห่วย (2528) ที่ว่า ความพึงพอใจเป็นความรู้สึกหรือทัศนคติที่ดีทางบวกของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือต่องานที่ทำ ความสุขของบุคคลอื่นเกิดจากการปฏิบัติงานและได้รับผลเป็นที่พึงพอใจ ทำให้บุคคลเกิดความกระตือรือร้น มีความสุข มีความมุ่งมั่นที่จะทำงาน มีขวัญและมีกำลังใจ มีความผูกพันกับหน่วยงาน มีความภาคภูมิใจในความสำเร็จของงานที่ทำ และสิ่งเหล่านี้จะส่งผลต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการทำงาน

ส่วนด้านความรู้ในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพในป่าดอนปู่ตา พบว่าชาวบ้านมีความรู้หลังการเข้าร่วมโครงการสูงกว่าก่อนเข้าร่วม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าสื่อและคู่มือที่ใช้ในการอบรมให้ความรู้เรื่องหลักการอนุรักษ์และฟื้นฟูธรรมชาติเป็นอีกกระบวนการหนึ่งที่ส่งเสริมและกระตุ้นให้ชุมชนเห็นความสำคัญของป่าไม้ โดยคู่มือดังกล่าวผ่านผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบและกระบวนการที่ใช้ในการอบรมเน้นเทคนิคที่หลากหลายเช่น การเปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน การฉายวิดีโอ การแสดงความคิดเห็น และการศึกษาภาคสนาม จึงทำให้ชาวบ้านมีความรู้ความเข้าใจในวิธีการอนุรักษ์และฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพ หลังการอบรมเพิ่มมากขึ้น ซึ่งเป็นไปตามแนวคิดของสุรพล จันทราปัติย์ (2529) ที่ว่าการฝึกอบรม เป็นกระบวนการที่จะทำให้ผู้เข้ารับการอบรมเกิดความรู้ ความเข้าใจ ทัศนคติ และความชำนาญเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง จนกระทั่งผู้เข้ารับการฝึกอบรมเกิดการเรียนรู้ (Learning) หรือเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรม และสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้ของ ประภาเพ็ญ สุวรรณ (2526) ที่ว่าความรู้คือ ข้อเท็จจริงต่างๆ ที่มนุษย์ได้รับจากประสบการณ์ การค้นคว้าศึกษา สังเกต มีการสะสมไว้ สามารถจำได้โดยอาศัยความสามารถและทักษะทางสติปัญญาและความรู้เป็นพฤติกรรมขั้นต้นที่ผู้เรียนรู้สามารถนำไปใช้ในการแก้ปัญหาต่างๆ

สรุป

ชาวบ้านมีส่วนร่วมและมีความพึงพอใจต่อการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพในป่าดอนปู่ตาโดยรวมและเป็นรายช้อยู่ในระดับมาก และชาวบ้านมีความรู้

ด้านการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพในป่าดงพญา
หลังการเข้าร่วมโครงการสูงกว่าก่อนเข้าร่วมโครงการอย่างมี
นัยสำคัญทางสถิติ ($p < .05$)

ข้อเสนอแนะ

1. การนำผลการศึกษาไปใช้ประโยชน์ โดยหน่วย
งาน องค์กร หรือชุมชนที่สนใจสามารถนำวิธีการหรือรูปแบบ
ส่งเสริมการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพในป่าดง
พญาไปจัดให้กับชุมชนอื่นๆได้
2. หน่วยงานภาครัฐ โดยเฉพาะกรมป่าไม้ และ
สถาบันการศึกษาต่างๆ ควรมีบทบาทให้ความสำคัญและจัด

กิจกรรมเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชน วัด และโรงเรียน
เข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ฐานทรัพยากรธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อม ที่มีอยู่ในชุมชนให้เป็นรูปธรรม เช่น การจัดทำป้าย
นิเทศ การปลูกป่าในวันสำคัญทางพุทธศาสนา การบวชป่า
การทำผ้าป่าปลูกให้ต้นไม้ เป็นต้น

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยโครงการหนึ่ง
หลักสูตรหนึ่งชุมชน งบประมาณแผ่นดิน ประจำปีงบประมาณ
2558 จากมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

เอกสารอ้างอิง

- ติเรก ฤกษ์ห่วย. (2528). *แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความพึงพอใจ*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- บุญยงค์ เกศเทศ. (2542). สถาบันป่าดงพญาและบทบาทพฤติกรรมของแม่จ่าในชุมชนอีสาน. *วารสารมหาวิทยาลัยมหาสารคาม*. 17 (2) : 23-26
- บุญเรียง ขจรศิลป์. (2530). *วิธีวิจัยทางการศึกษา*. กรุงเทพฯ: ฟิสิกส์เซ็นเตอร์การพิมพ์.
- ประภาเพ็ญ สุวรรณ. (2526). *แนวคิดเกี่ยวกับทัศนคติ. การวัดการเปลี่ยนแปลงและพฤติกรรมอนามัย*. กรุงเทพฯ.: ไทยวัฒนาพานิช.
- ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ. (2538). *เทคนิคการวิจัยทางการศึกษา*. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.: 249.
- สุรพล จันทราบัตย์. (2529). *การเรียนรู้กับการฝึกอบรม*. นครปฐม: ศูนย์ส่งเสริมและฝึกอบรมการเกษตรแห่งชาติ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน.
- อดิสร วงศ์คงเดช. (2539). *การพัฒนาสาธารณสุขชุมชน การมีส่วนร่วมและการเตรียมชุมชนขอนแก่น: ศูนย์ฝึกอบรมและพัฒนาการสาธารณสุขมูลฐานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*.
- อุษา กลิ่นหอม และคณะ. (2539). *การศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพของพืชในป่าทำเลและป่าดงพญาในจังหวัดมหาสารคาม*. มหาสารคาม.